REGIONE AUTONOMA DELLA SARDEGNA

Ufitziu Linguìsticu Subracomunale
Biddamanna, Àrthana, Elini, Irbono

Comunu de Biddamanna capufila
Comunu de Irbono
Comunu de Elini
Comunu de Arthana

REGIONE AUTÒNOMA DE SARDIGNA. TuLis 2024 Lege 482/99 e L. R. 22/2018

PROGETU "SU SARDU OGNI DI E IN OGNI LOGU 2"

SUìA
AL SERVIZIO DELLA CULTURA

CONNOSCE SA BIDDA TUA

IS BELLESAS DE BIDDAMANNA STRISÀILI, ÀRTHANA, ELINI, IRBONO

Custu traballu a tìtulu "Connosce sa bidda tua", est parte de is fainas prevìdias de su progetu "Su sardu ogna die e in ogna logu", finantziau cun fundos de sa lè 482/99 e L.R. 2018 de sa Regione Sardigna po s'annualidade 2024.

A intro ddoe funt is fotos e is descritziones de is monumentos, is òperas is domos istòricas e is logos prus importantes de Biddamanna Strisàili, Àrthana, Elini e Irbono.

Eus circau de valorizare prus che totu is bellesas chi s'agatant a intro de sa bidda e prus pagu is ci funt foras de is biddas o in su sartu, mancari ddoe tèngiat peri calincuna immàgine de sitos archeològicos o prendas naturalìsticas de contu.

Paris cun custu traballu, essendo ca est dedicau prus che totu a is piciocheddos de scola, eus cuncordau peri un'album cun una pariga de disegnos de colorare de is monumentos e de is òperas de arte de is cuàteru biddas.

Ufìtziu Limba Sarda

BIDDAMANNA STRISÀILI

CRÈSIA PARROCHIALE
DE SANTU CRABIELE

CRÉSIA DE
SANTU MICHELI

CRÉSIA DE SANTA BÀRBARA

MURALES DE
DENÙNCIA SOCIALE

S'OFÌTHIU

MURALES DE IS CENTENÀRIOS

DOMU DE IS NIEDDOS
OFÌTHIOS BÈCIOS
DE SA S.E.S

PRATHA SENNORIGAU

ÒPERAS DE
PINUCCIO SCIOLA

CRÈSIA DE SANTU CRABIELE ARCÀNGELU

Posta in mesu a sa bidda, sa crèsia parrochiale de Santu Crabiele ist istada fata in s'acabbu de su sèculu XVIII po òrdine de su Minsennore de Casteddu Vittorio Melano.

Cun unu decretu de su 30 de làmpadas 1787, su religiosu s'arrecumandàt de coidae cun is traballos, ca sa crèsia bècia teniat bisòngiu de assèlios e, po s'ora, tocàt a impreae sa crèsiedda de su Santìssimu Sarbadore, ca oe non s'agatat prus.

Sa crèsia de Santu Crabiele ist a tres navadas stagiadas de tres arcadas ca poderant una bòvida a carrada.

Sa faciada ist de stile neoclàssicu, cun unu tìmpanu a triàngulu cun ingìrios grussos.

In su portale de brunzu, de su 1988, òpera de su scultore romanu Ugo Centi, funt disegnadas scenas de sa Bìbbia ispiradas a su tema de duas encìclicas de Papa Giuanne Pàulu II.

Sa turre de su campanile, cun sa punta a bòvida, ist a pranta cuadrada e s'aposentu de is càmpanas tenet una fentana a d-ogna banda.

A intro funt allogaos unu incenseri e àteros vasos litùrgicos de su XVI sèculu. De bie peri una bella stàtua de Sant'Antoni e unu crocifissu, totu e is duos de su '700.

iscias ca...

Cun unu territòriu de 210,8 Km cuadraos, Biddamanna ist una de is biddas cun prus territòriu comunale de s'Ogliastra e de sa Sardigna

CRÈSIA DE SANTU MICHELI ARCÀNGELU

Sa Crèsia de Santu Micheli ist stèthia fata in pithu de un'àtera crèsia prus antiga, sa de Santu Basile Mannu, venerau meda in totu s'Ogliastra, ca si festat su de tres dominigos de mese de làmpadas.
Finas a pagos annos, in ocasione de custa festa si costumàt a fae sa fiera de su bestiàmene, ca aciocàt comporadores e bendidores de totu sa Sardigna.

Cun su tempus, Biddanoa est crèscia pròpiu a ingìriu de custa crèsia, asseliada in is primos annos de su sèculu XIX.

iscias ca...

In Biddamanna Strisàili, cada annu si faghet su Torneu Internatzionale de "Sa Strumpa", s'antigu luta traditzionale sarda

iscias ca...

Biddamanna Strisàili est reconnota a livellu mundiale po su primau sù in sa longevidade maschile.

Ist cun sa pranta a ruje latina e s'agatat in pithu de una scalera. Sa faciada ist in stile neoclàssicu, cun su tìmpanu a triàngulu e ingìrios grussos, cun d-unu rosone in pithu de su portale.

Su campanile dd'ant fatu a nou a pithu de cussu antigu – ca fut prus artu - a pustis ca nde fut orrutu in su 1934.
Tenet una pàriga de fentanas a diversas artàrias e sa punta ist a forma de piràmide.
A intro de sa crèsia ist allogada una bella stàtua in linna de is sèculos XVIII/XIX de "Santu 'Asile Mannu".

CRÈSIA DE SANTA BÀRBARA

Pesada in su 1950, a presu de sa cresiedda bècia, ist posta a intro de su padente de Santa Bàrbara, tutelau de sa Regione Sardigna. Sa crèsia, a pranta retangulare, ist prus che àteru fata in preda.

In sa faciada tenet unu rosone, postu in pithu de su portale, e in sa crobeta ddue tenet unu campanile piticu. Ogni annu, su segundu domìnigu de su mese de argiolas, si festat Santa 'Àrbara.

Sa die in antis (su 'esperu) sa stàtua benit posta in pithu de unu carru tirau de is boes e acumpangiada a sonu de launeddas e cantando is gòcios, de sa crèsia de Santu Crabiele finas a sa crèsiedda in mesu a su padente. A sa processione partècipant medas biddamannesos, a pè e a cuaddu, cun su bestire antigu de Biddamanna, grupos folclorìsticos e stràngios, ca benint de àteras biddas de Sardigna.

MURALES DE DENÙNCIA SOCIALE

Su muralismu ist arribbau a Biddamanna in sa metade de is annos ‘70 de su sèculu colau, cando su professore Francesco Del Casino iat fatu is primas òperas suas in bidda. Is murales ddos iant arrecumandaos in ocasione de is Festas de s’Unidade, tra su 1976-1981. In cussos annos àteros artistas importantes de custu movimentu ant fatu murales, comente Diego Asproni, Antioco Cotza e Fernando Medda. Su tema de is òperas ist prus che totu sa dennùncia sociale e polìtica.

Un’esèmpiu ist su murale mannu de Del Casio de su 1977, acantu ist pintau su filosòfu e polìticu Antonio Gramsci cun is versos de Pepinu Marotto, fatu in ocasione de is 40 annos a pustis de sa morte de s’intelletuale sardu. In su 2018 cust’òpera ist istada aconciada de Luca Casari. Peri medas àteros murales bècios funt stèthios asseliaos e gràthias a is progetos de su sòciu culturale AMISTADE e a s’artista biddamannesa Barbara Vargiu, funt torraos a sa bellesa insoro.

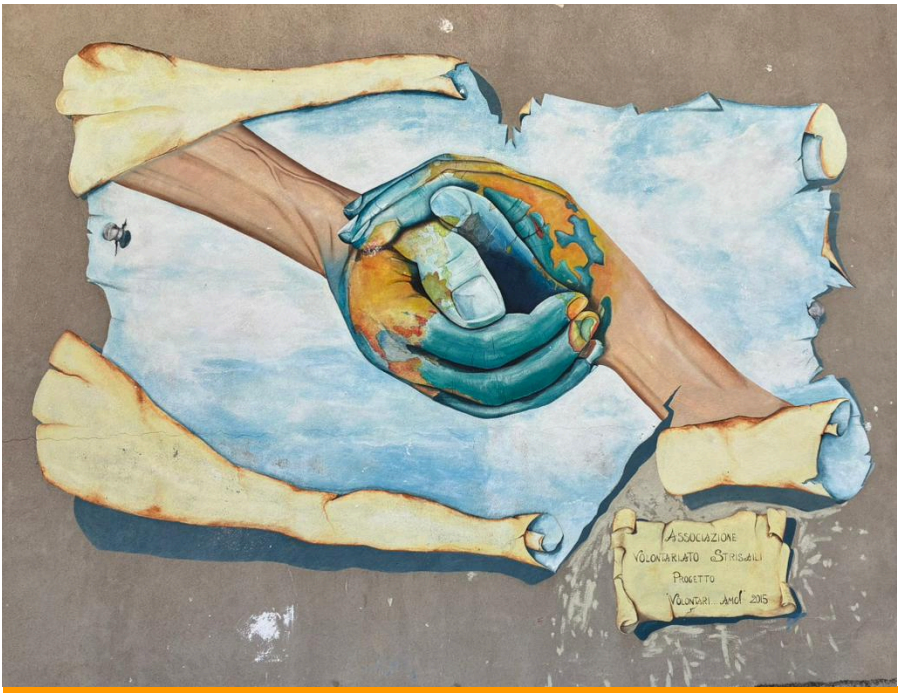

MURALES DE BIDDANOA STRISÀILI

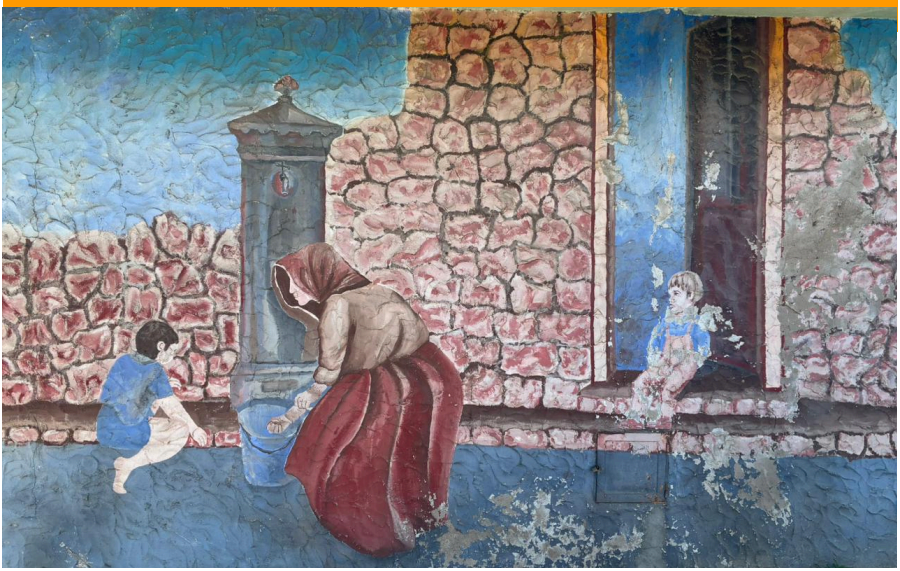

MURALES DE IS CENTENÀRIOS

De su 2017 su comitau “Po sa ‘idda” ist impegnau a realizae vàrios murales de is centenàrios de sa bidda. In su stradone principale si podent bìere is caras de is fèminas e de is òminis de Biddamanna ca ant giumpau is cent’annos: po cini ddos pòmpiat ist comente a fae unu bìagiu in su tempus colau e unu modu po ddos onorae e po ddos subènnere.

Custas òperas funt peri una manera po subènnere a totus ca Biddamanna ist unu de is logos de su mundu acantu s’imbèciat de prus, mascamente is òminis, difatis Biddamanna tenet su primau mundiale de sa longevidade maschile.

iscias ca...

Biddamanna est cunsideradu su centru de sa Blue Zone de sa Sardigna, un'àrea geogràfica connota po sa cuntzentratzione arta de ultracentenàrios

S'OFÌTHIU COMUNALE

Postu in mesu bidda, in s'atha de su stradone principale, su palàthiu comunale, progetau de s'inginneri Leopoldo Trillo, ist istau fatu in stile neoclàssicu in sa segunda metade de is annos '20 de su sèculu colau.
Tenet duos pianos, cun su pianu terrenu unu pagu artiau de caminu cun scaleris in preda.

iscias ca...
Biddanoa Strisàili, fratzione de Biddannna, a 850 de artia est sa bidda prus arta de s'Ogiastra e una prus artas de sa Sardigna

In mesu a sa faciada elengante agataus s'intrada centrale cun duas colunnas de granitu mannas ca poderant su corridòriu piticu de su primu pianu.

Is fentanas funt totu ingiriadas e decoradas cun àteros particulares architetònicos.

Una curiosidade: in su primu progetu de su 1916, su palàthiu depiat ospitae, paris a is ofìthios comunales, peri is scolas.

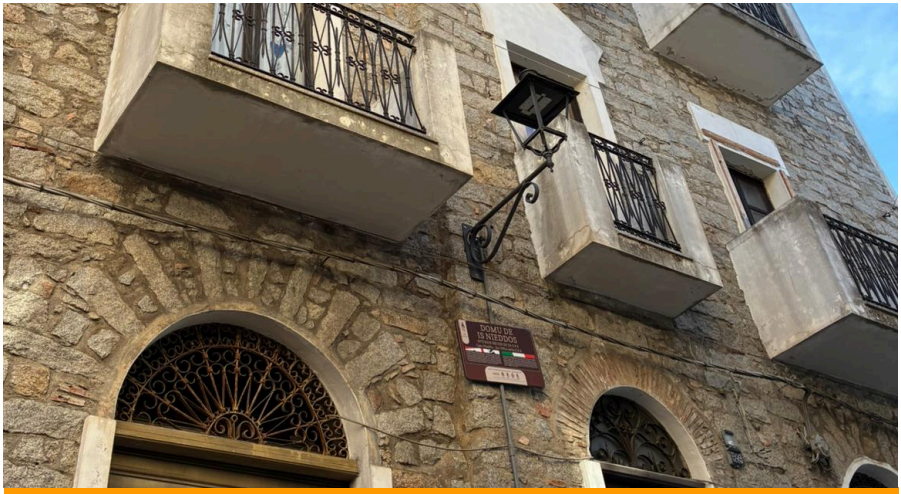

DOMU DE IS NIEDDOS - OFÌTHIOS BÈCIOS DE SA S.E.S

Su palàthiu de sa famìlia Nieddu, ist istau fatu in su 1941 e finas a is annos ‘60 fut sa sede de is ofìthios de sa S.E.S - Sociedade Elètrica Sarda -, ca iat anticipau is spesas de is traballos - 75.000 francos - de scontae de su prèthiu de s’afitu - 1.100 francos -.

Su palàthiu tenet 5 pianos e in cussu tempus, a artària de caminu, s’agatànt is mangasinos, a su primu pianu is ofìthios e in is àteros tres apartamentos po s’inginneri, su geòmetra e su capu cantieri.

S’ing. Mario Borella, diretore de is cantieris de sa parte bàscia de s’erriu Frumigosa (Flumendosa)- su Segundu e su Terthu Sartu - iat fatu scrie in unu muru de s’aposentu de s’ofìthiu sa primu telada de sa poesia “Acqua Perenne” de Giovanni Pascoli: “Acqua perenne, ottima e pessima, / ora morte ora vita, Acqua diventa luce! / Acqua diventa fiamma”.

S’inginneri costumàt a mutie s’abba: “s’oro biancu o crabone biancu”.

ÒPERAS DE PINUCCIO SCIOLA

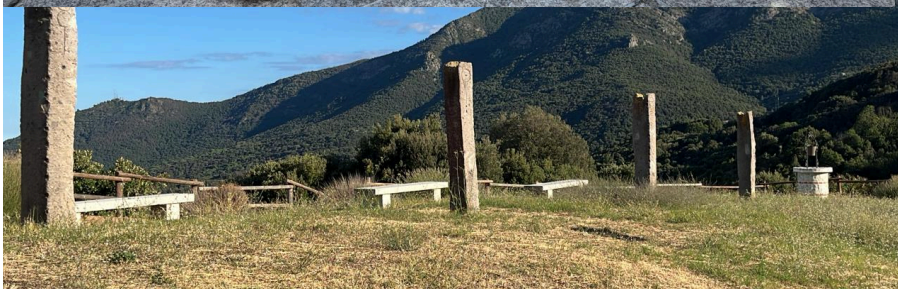

S'ARCU DE IS FORROS-CARCAREDDA

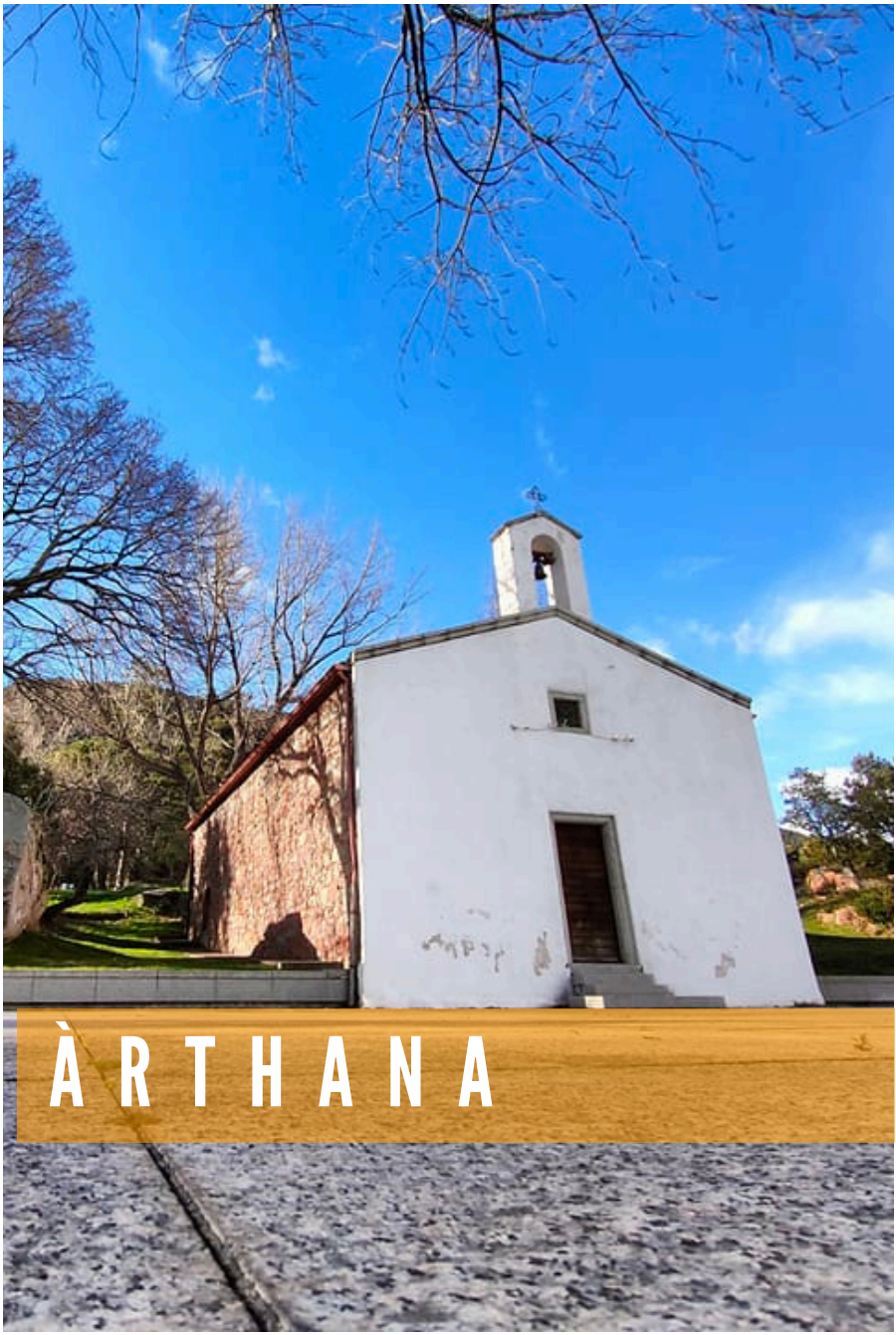

ÀRTHANA

• SU TERRITÓRIU

CRÈSIA DE SANTU GIUANNI BATISTA

CRÈSIA DE SANTU FISENTE

CRÈSIA DE
SANTU MARTINI

GIARDINETOS
STÀTUA DE MINS. VIRGÌLIU

ANSELMO CONTU

PREVENTÒRIU

STANIS DESSY

FUNTANA DE SUIA

MONUMENTU
A SU PASTORE

CÀSTANA

ORRUINAS

CRÈSIA DE SANTU GIUANNI BATISTA

Sa crèsia parrochiali de Santu Giuanni Batista, s'agatat in mesu bidda, in bixinau de Barigau. Giai primu de su Seixentos esistiat unu fràbbicu, poi modificau in is sèculus. Sa crèsia de immoe, cun fundathiones a ruxi latina e navà ùnica, est po su prus de s'acabbu s'Otoxentos. In is annus at tentu medas assèlius: is ùrtimus in su 2016 e in su 2023.

A intru est arrimà una ruxi medievali in brunzu, ci segundu unu contu antigu dd'iant batia de Silisé; un'ostensòriu de su Seixentos atribuiu a su maistru Antioco Canavera; is stàtuas de S. Micheli, S. Orroco e de sa Madonna de Medjugorje. Ogna annu, su 24 de làmpadas, si cèlebrat sa festa de Santu Giuanni Batista, patronu de sa bidda de Àrthana.

CRÈSIA DE SANTU FISENTE

Fata prus o mancu in su sèculu XVI, est dedicà a Santu Fisente Ferreri (1350-1419), su para spagnolu protexidore de is maistrus de muru.

Sa crèsia est totu in preda e a navà ùnica.
S'infacià fut a faci de preda finas a pagus annus a oe, immoe est incarcinà e imbranchinà; portat unu portali de linna e unu campanili a vela cun una càmpana e una ruxi in punta. Su santu si festat s'ùrtimu domìnigu de austu.

Su dìs in anti sa stàtua benit posta in unu carru tirau de unu giù de boes e bogà de sa crèsia parrochiali de S. Giuanni Batista finas a S. Fisente, acumpangià de is fideles ci cantant is còcios, de is sonadores de bìsonas, de is cuaddus cascavellaus, afrochitaus e tentos a frenu, e de òminis e fèminas bestius a festa chi a sa lòmpia si stentant a baddari in pratha de crèsia. Passàs tres dìs, su santu nce ddu torrat e calari a bidda in processione.

CRÈSIA DE SANTU MARTINI

De pagus annus, in su campu sportivu bèciu de Àrthana, a suta de su Preventòriu, su cumunu at fatu una crèsia noa dedicà a Santu Martini, ci donat su nòmene peri a su bixinau.

Su fràbbicu est a pagu tretu de sa crèsia antiga dedicà a su pròpiu santu, ci si podiant bìri is murusinas finas a s'Otoxentos.

De is documentos agataus de Fausto Ferreli, arresurtat ca custa crèsia s'agatàt giai de su 1599, e teniat un'obreria incarrigà de ndi contivixari su cultu.

Sa crèsia noa est a pranta retangulari, comente is crèsias de sartu etotu, cun crobeta in tèula sarda, una infacià simpri imbranchinà de biancu, e unu campanili piticu cun sa càmpana.

DOMU DE IS LAIS- CASA LAI

Sa domu de is Lais (Casa Lai) s'agatat in mesu bidda, e est sa sede de su Museu Comunali de Àrthana.

Is aposentos sùs funt impreaus po centru de agregatzione sociali, fainas culturalis, esposithiones e mustras, comente sa galleria fotogràfica dedicà a is centenàrius de sa bidda.

Àrthana, difatis, fait parti de sa “Blue Zone”, est a narri unu de is logos de su mundu cun una percentuali arta meda de centenàrius.

Sa longevidadi de is arthanesos est documentà giai de su Setexentos: de is registrus comunalis resurtat difatis ca in su 1712 fut nàscia in Àrthana Domenica Contu, bìvia finas a su 1815 e morta a 103 annus.

STÀTUA DE MINS. VIRGILIO

Su 6 de mese de ladàmini de su 1985, in Àrthana, s'amministratzione guidà de su sìndiu Antoni Stochinu, iat inaugurau in is "Giardinetos" sa stàtua dedicà a Minsennore Virgilio Emanuele, pìscamu de s'Ogliastra de su 1910 a su 1923.

A sa cerimònia iat partecipau belle totu sa bidda.

Paris cun su sìndiu de Àrthana furint presentes Mins. Antioco Piseddu e is parentes de Mins Virgilio, est a narri is nebodes La Conca de Tortolì.

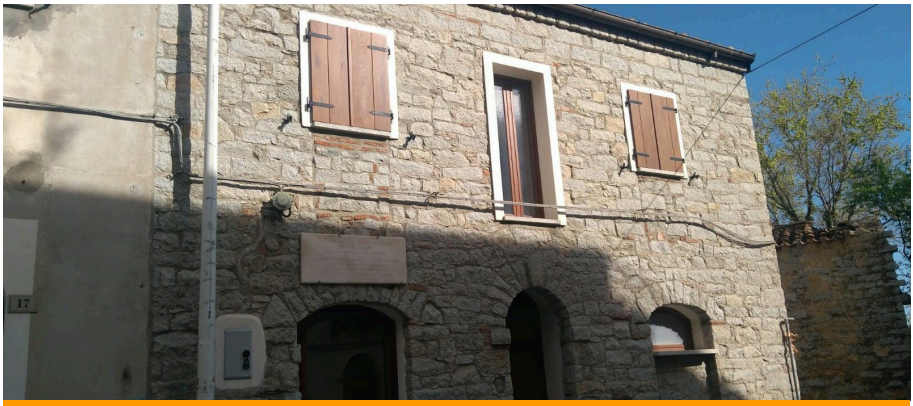

STANIS DESSY

Custa est sa domu de is Lais, ma est peri sa domu acantu fut nàsciu su pintore Stanis Dessy (Àrthana, 1900–Sàssari 1986). Su babbu fut dotore de fàmìlia in Àrthana. In bidda pagus connosciant, cust'artista, su mancu finas a candu, in su 1986, un'arthanesu ci fut in Sàssari, Rino Mecucci, iat avisau s'amministrathione de tandu de sa morte de Dessy e iat sollecitau po ddu cummemorari comente si spetàt. In custus annus, su cumunu, ghiau de Angelo Stochino, gràthias peri a s'interessamentu de sa figia de su pintore, Paola Dessy, artista issa puru, at programma unu bellu progetu de ricualificathione urbana uniu a sa valorizathione de sa figura e de is òperas de Dessy.

ANSELMO CONTU

Nàsciu in Àrthana su 18 de arvili de su 1900, Ansermo Contu fut fìgiu de Cecìlia Maròngiu e de Severino Contu, maistru de scola. Pustis de sa Segunda Guerra Mundiali dd'iant numenau Cummissàriu prefetìthiu de Lanusè e in su 1946 fut intrau in sa Consulta Regionali Sarda, partecipandu a sa stèrria de su Statutu Speciali po sa Sardigna. Elixu cunsilleri in su 1949, est stètiu su primu Presidente de su Cunsillu Regionali de sa Sardigna.

Domu de Anselmo Contu

S'at a mòrrere in Casteddu su 15 de mese de idas de su 1975. Su cumunu de Àrthana dd'at dedicau sa sala Polifuntzionali de is Elementaris e unu caminu in su bixinau de S. Martini.

ÒPERAS DE ROBERTO ZIRANU

THA ARRAFIELA MONNE E THIU ANGIULINU STOCHINU

Cust'òpera in "corten" de s'artista oranesu Roberto Ziranu est collocà in pratha Roma e est in onore de thia Arrafiela Monne (109 annus) e de thiu Angiulinu Stochinu (101 annus).

Po medas annus funt stètius sa còpia prus bècia de su mundu. Thia Arrafiela, at colau sa vida sua tra su biginau de Preda 'e Maore e su Monte, po abbarrari a costau de su pubiddu pastore: faiat is cumandus de domu e atendiat is erriàrgius. Isciat is pregantus e fut bona a meigari. Sa famìlia sua, gosi comente is de atrus centenàrius de Àrthana, si narat ca beniat de Orruinas.

Sa stòria de thiu Angiulinu e de thia Arrafiela, ci in 2 funt lòmpius a 210 annus de vida, funt studiandodda scienthiaus e espertos de longevidadi de totu su mundu.

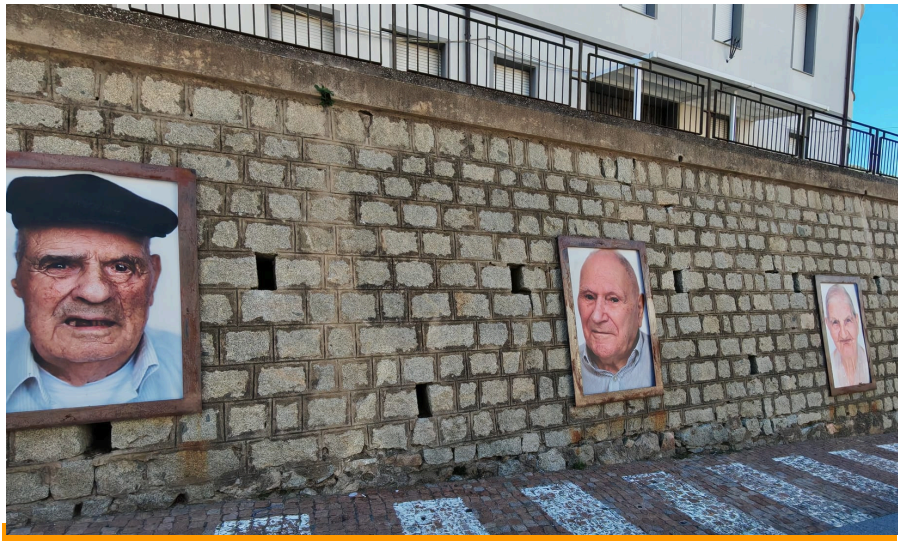

SU CAMINU DE IS CENTENÀRIUS

Tra is medas fainas de avaloramentu de sa longevidadi promòvias de su comunu de Àrthana, in prus de sa manifestathione “A cent’annus e prus..” ddue est sa partecipathione a su progetu "Razza Umana - Human Race" de sa bonànima de su fotògrafu italianu Oliviero Toscani, mortu in su 2025, ci in su 2022 iat fotografau bècios e centenàrius arthanesos.

De is fotografias de Toscani su comunu at fatu is ingrandimentos e ddus at postas in su muru a suta de su scolàsticu, faci a sa crèsia parrochiali, inaugurandu in custu modu “Su Caminu de is Centenàrius”.

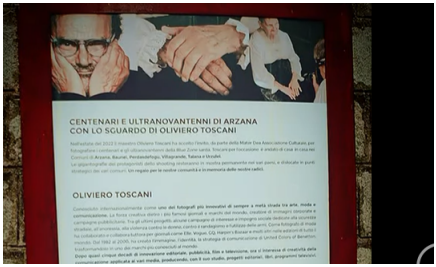

Craru de Preda 'e Medu

Su Ponte de s'essia de Corriga

LOGOS DE BIRI IN BIDDA

Domu de is Serras- Càstana

Domos de is Centenàrius

Campu sportivu de Sturrusè

LOGOS DE BIRI IN BIDDA

Sa domu 'e Corroce- Demurtas

Funtanas stòricas- SuThurreddu

Nuraxi de Orruinas

Su Cramu

LOGOS DE BIRI FORAS DE BIDDA

Pirincanis

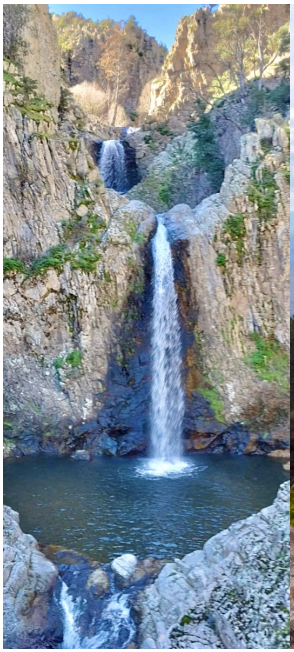

Santu Micheli
Monte Idolo

Predas Crapias
Punta La Marmora

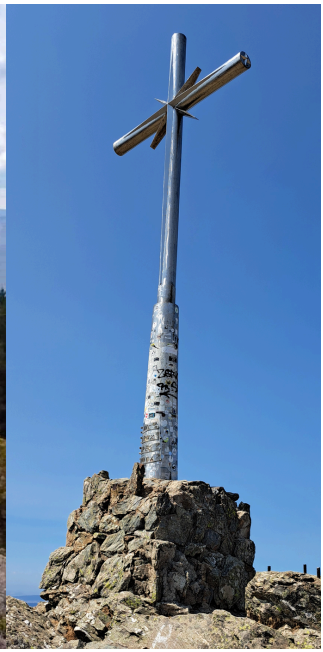

In su 2023, po sa bisita pastorali de Minsennore Antonio Mura, est stètia inaugurà sa stàtua de sa Madonna, posta in Su Mulinu, a s'intrà de sa bidda. S'òpera, bòfia meda de Don Vincenzo Pirarba, chi at ghiau sa parròchia de Àrthana po belle 40 annus, dd'ant arregalà a sa bidda is obreris de Santu Fisente de is levas de su 1990, 1991 e 1992.

STÀTUA DE SA MADONNA E SU MUSEU DE SA MASSARIA

Est in faimentu su Museu de sa Massaria (Museo dell'arte Contadina) in sa domu de su molinu de su trigu e de s'olia ci sa famìlia de sa bonànima de thiu Doroteo Lancione at donau a su cumunu de Àrthana. Una bia acabbaus is traballus, in su museu ant a èssere espostos totu is oxetos traditzionalis de sa massaria (prensas, scarcinadòrgias, palinis, pàlias, sedathus, brocas, farcis, marrones e gosi seghendo.

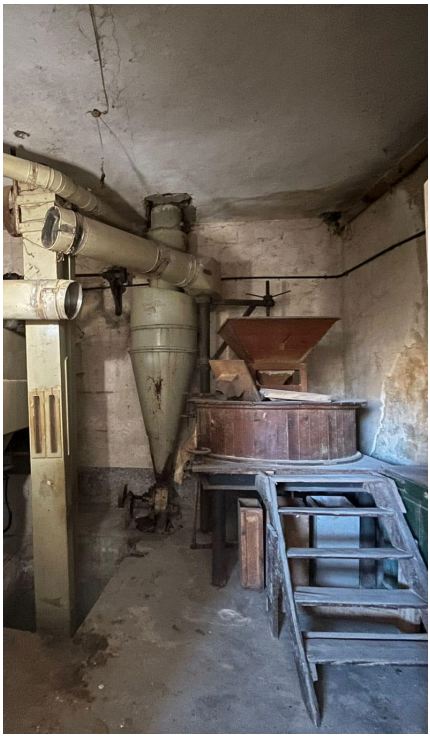

ELINI

SU TERRITÓRIU

CRÈSIA DE SANTU GAVINU MÀRTIRI

CRÉSIA DE SU CRAMU

PARCU DE SU CRAMU

FUNTANA MANNA

DOMU DE IS SICAS

SA STASSIONE

SA DOMU DE SIU DÀRIU

CRÈSIA DE SANTU GAVINU MÀRTIRI

Sa crèsia parrochiali de Santu Gavinu Màrtiri, s'agatat in su centru de sa bidda de Elini e est dedicada a su patronu.
Su fràbbicu antigu si pensat chi siat de su sèculu XVI, mancari de is murus originàrius nd'at coixau pagu cosa, po more ca in su 1952 dd'iant isciusciada e torrada a fai. S'ùrtimu assèliu est de su 1999.
Sa crèsia est fata cun lastras de granitu biancu, tenet una navada ùnica cun piticas capellas lateralis. In mesu s'agatat una cùpola e, a costau unu campanili a base cuadrada cun 4 càmpanas e una ruxi in punta. S'infaciada chi betat a su stili romànicu, est decorada cun unu rosone orrotundu, una fentana manna ovali e unu portali in linna, pretzèdiu de una lolla a 4 colunnas.

A intru, unu tempus, fut arrimau unu cuadru de su 1602 de su pintore irbonesu Andrea Lussu, tra is prus importantis esponentes de su Manierismu in Sardigna. S'òpera rafiguràt a Nostra Sennora de su Cramu e fut galu presente in su 1949, ma poi s'est pèrdia. Segundu sa tradissione populari, Santu Gavinu iat sarbau sa bidda de Elini de sa prena de su Flumendosa, scansandu is s'erriu. Ogna 25 de cabudanni si fait una festa manna in onori de su santu, cun una processione, cantus e ballus in prassa.

iscias ca...

Santu Gavinu, si festat duas bias a s'annu: sa primu bia in Mau (Santu Gavinu de sa Cerésia) e sa segundu, in mese de Ladàmini. (Santu Gavinu de sa Castàngia).

CRÈSIA DE SA MADONNA DE SU CRAMU

In su padente de su Cramu s'agatat sa crèsia de sartu intitulada a Nostra Sennora de su Cramu. S'infaciada est bianca e portat una fentana manna tunda decorada e unu portali de linna chi abbrontat a una scalera manna. Sa crobeta a duas abbas, fata a sa sarda, est cun bigas de linna imbusciadas de canna cun in pissu sa tèula. In punta portat una ruxi latina in ferru.

Su de intru, a ruxi latina, portat arredos e òperas de època antiga. Ogna annu, su primu domìnigu a in antis de su 16 de argiolas, si cèlebrat sa Festa de su Cramu. Sàbadu, a cissu, movet sa processione a pè finas a su Cramu. Sa stàtua de sa Madonna, tragada a coddu de is giòvanus de sa bidda est acumpangiada de sa de Santu Màuru, portau a coddu de is piciocas de Elini.

A sa processione partècipant fideles e devotos de totu s'Ogliastra. Duranti s'essia si cantat s'Orrosàriu in sardu a sonu de launeddas. A pustis de sa missa, is fideles irricint su durci de sa festa e si stentant cun càntigus e ballus sardu de sa nanti a sa crèsia.

Po s'ocasione s'abbarrat a pràndiri totu paris in su Cramu, in cumpangia de amigus e istràngius. Su domìnigu a manginau a cissu, sa stàtua benit torrada a calai a sa crèsia parròchiali e lunis si fait sa processione in is caminus de sa bidda, sighia de ballus e spetàculus.

iscias ca...

Su 19 de argiolas de su 1919, duranti sa festa de su Cramu, fut capitau unu scravatòriu tra elinesos e seuesos e unu piciocu de Seui fut abbarrau mortu. De tandu is de Seui iat decìdiu de no andai prus a Elini e de festai sa Madonna de su Cramu in bidda issoro.

PARCU DE SU CRAMU

Su parcu pigat su nòmene de sa cresiedda de sartu dedicada a Nostra Sennora de su Cramu.

Postu a prus o mancu 800 metros de artia, a intru ddue tenet matas de ìlixi secularis e una funtana de abba contada po sa bonesa sua.
Su parcu est abitadu meda de is elinesos prus che totu in s'istadi, massimamente in su tempus de sa festa dedicada a Nostra Sennora.

A dominare su logu est Monte Nuraxi, unu cùcuru chi comente narat su nòmene, scòviat sa presènsia de arrastus de sa civiltadi nuraghesa. Su parcu, cun mesas po papai, est perfetu po fai passilladas e atividadis a s'abertu: non po nudda est sa sede de su Centru de Educassione Ambientali (CEAS), impegnau in sa promossione de su patrimòniu naturali e culturali de sa bidda.

FUNTANA MANNA

Funtana Manna est una de is benas naturalis prus mannas e perennes de Elini, a pustis de sa de su Cramu. Est sa funtana principali tra is chi s'agatant a ingìriu de sa bidda e est apressiada siat de is elinesos, siat de is de foras.

Sa funtana est a duas cannadas: una nci calat deretu a una vasca chi a unu tempus fut impreada de is fèminas de sa bidda po samunai s'orroba.

Restaurada in is annus colaus, est imbusciada cun una crobeta inteulada. S'abba de sa funtana sighit a èssere impreada po abbai is ortos e is erriàrgius a fundu de bidda.

iscias ca...

Ogna austu in Elini si fait sa Sagra de s'anguli de cibudda, un'abbrontu de sa coxina ogliastrina, fatu impastandu patata, corcoriga, tamata, casu de fita, lardu, cibudda, totu cotu in su forru a linna.

SA DOMU DE IS SICAS

In mesu bidda s'agatat sa “domu museu”, una domu antiga de s’incumènciu de su ‘900 apartènnia a sa famìlia Zicca, oe restaurada rispetandu is materialis e su stili originali. Sa domu est a 3 pianus cun pamentos de linna e sa crobeta fata cun bigas e imbusciada a canna e cun tèula sarda.
Abbrontat a una prassa cun in mesu una mata manna de mèndula.

Po nci pigai a su primu pianu si fait de una scala in preda. In sa prassa ddoe tenet unu pòrticu e cun su forru.
A intru est arrimada sa mobìlia e ogetos originalis de unu tempus: sa coxina cun sa geminera, is aposentos de corcai cun is letos de ferru, e su mangasinu. Un’aposentu est po is ogetos de domu, atretzos de sa massaria, su bestiri antigu e is ricamus.

SA STASSIONE DE ELINI

Sa stassione de su trenu de Elini, fata in su 1893, est cunsiderada su monumentu sìmbulu de sa bidda.
Est unu de is pagus fràbbicus chi no at tentu cambiamentos mannus e est importanti po more ca sa ferrovia at tentu unu grandu ruolu in sa stòria e in su svilupu de Elini.

Su stàbili est comente a is àteras stassiones de sa lìnia Mandas-Arbatassa: in su pianu terra tenet tres salas: unu magasinu, una sala passegeris e s'ofìssiu de su capustassione; in pissu s'agatànt is allògios po issu e sa famìlia sua. De su 1997 est impreada in istadi ebbia comente firmada de su Treninu Birdi.

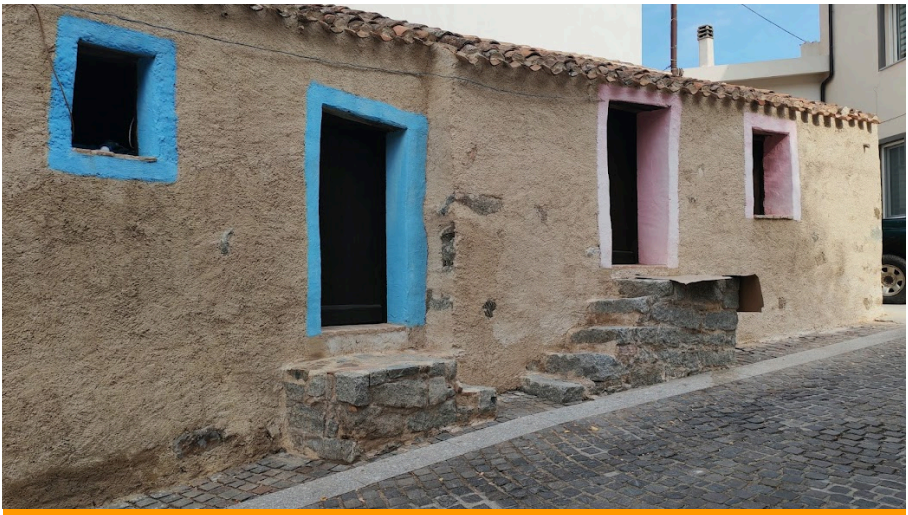

SA DOMU DE SIU DÀRIU

Custa domu antiga fut de sa famìlia Manca, ma in Elini est connota comente "Sa domu de siu Dàriu", de su nòmene de siu Dàriu Carrada (1900-2000), ùrtimu residente e pubiddu de Annetta Manca (1900-2000). Fata prima de su 1800, est s'unione de duas domixeddas. Immoe est unu fràbbicu a dùs pianus chi poderat galu su getu de is domos de custu perìudu: murus prenos a ludu, imbrachinaus a carcina, e crobeta de linna cun su cannissu de canna inteulada.

In is annus at tentu pagu modìficas. In su 2017 is erederis Carrada-Manca dd'ant donada de bonu coro a su cumunu de Elini, chi dd'at asseliada in su 2025 gràssias a unu finansiamentu regionali.

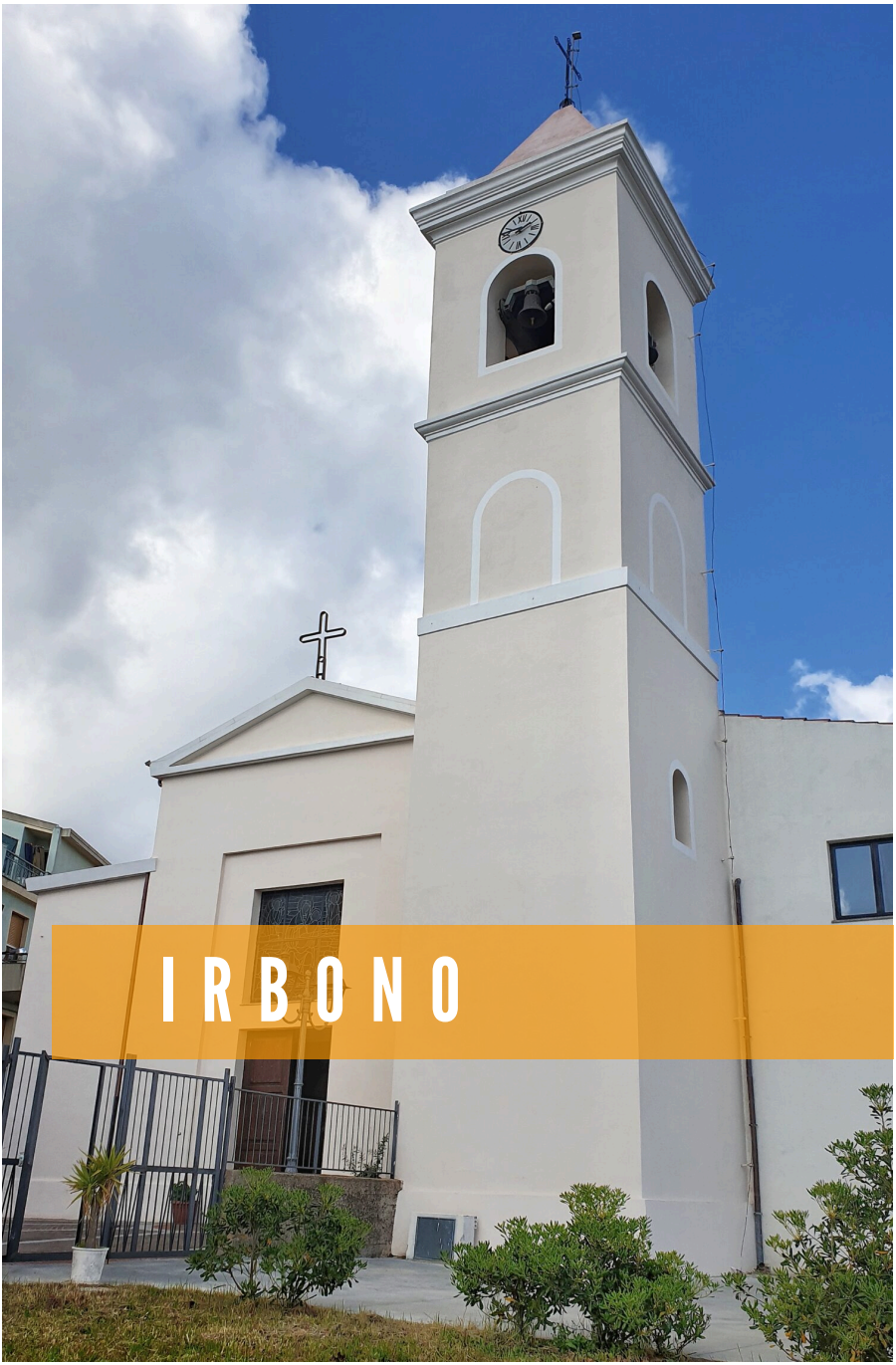
IRBONO

• SU TERRITÓRIU

CRÈSIA DE SANTU
GIUANNI BATISTA

CRÉSIA DE SANTU CRISTOLU

SA BÒVIDA

SA DOMU DE IS DUCUS

SAMUNADÒRGIU

MURALIS DE SA BIDDA

CRÈSIA DE SANTU GIUANNI BATISTA

Is primas noas scritas de sa crèsia parrochiali funt de su XVII sèculu. In is annus at tentu medas acòncios e is ùrtimus traballus funt de su 2018, ma su fràbbicu at poderau sa forma antiga sua.
Sa crèsia est a tres navadas, cun sa de mesu manna e is de costau prus strintas e cun is pilastrus acantu secent is arcus, bàscius. Sa faciada tenet sa pròpiu strutura architetònica de intru: unu portali incurnissau cun in pissu una fentana cuadrada acantu est postu su tìmpanu triangulari.

Su campanili est a pranta cuadrada cun is curnissas a tres nivellos, cun in pissu s'aposenteddu de is càmpanas chi acabbat a punta. Sa stàtua de su santu, costoia a intru de sa crèsia, benit portada in presessione ogna 24 de mese de làmpadas.

Tra totus is stàtuas de linna arrimadas in sa crèsia, sa prus importanti est sa de sa Madonna de is Gràssias – de su XVII sèculu -, chi segundu unu contu antigu dd'iant agatada a intru de una càscia in sa marina de Cea e fut lòmpia po meràculu a Irbono.

iscias ca...

Su topònimu Irbono est de orìgine prelatina, presente de su 1341 in is formas "Ibbonu" e "Irbonu". Non s'iscit su significau. Su pòpulu dd'assòciat a is foeddos latinu "Oleum bonum" (ollu bonu), o peri a "sirbone".

PRESESSIONE DE SA MADONNA DE IS GRÀSSIAS

Foto FB "Album Festa Madonna delle Grazie" de Anna Piroddi

CRÈSIA DE SANTU CRISTOLU

Sa crèsia de Santu Cristolu dd'ant frabbicada a s'acabbu de su XVIII sèculu, in pissu de un'atra crèsiedda prus antiga de sa segunda metadi de su XVII sèculu. Sa devossione po custu Santu de òrigini orientali, però, est cumenciada giai primu de su '600. Posta in unu cùcuru chi fait craru a totu sa bidda, sa cresiedda est a forma retangulari, fata in contones de granitu e de perda orrùbia, censa elementos architetònicos particularis.

Sa crobetura, a unu tempus cun bigas de linna, canna e tèula sarda, est poderada de murus grussus cun tres contrafortes po parti. Sa crèsia comente est immoe, dd'ant restaurada in is annus Sessanta, ca sa crobetura ndi fut strumada totu, e s'acònciu est stètiu fatu bona parti cun una colleta in bidda e cun su traballu de totu sa populassione chi at postu o dinari o calincuna giorronada de traballu comente maistru de muru o manobro.

S’òbera est prus che totu mèritu de su pàrrocu de tandu, Don Dinu Bisi. A intru de sa crèsia, su pamentu de su presbitèriu est prus artu, po ddu dividiri de s’atru logu.

In sa faciada, sa genna po intrai portat in pissu sa biga centrali e in pissu de cussa una fentanedda tunda, chi in princìpiu fut cuadrada.
Custa crèsiedda de sartu a unu tempus abbarràt foras de sa bidda, ma immoe est ingiriada de is domos de su biginau de Santu Cristolu, chi a pustis de is annus ’50 est nàsciu a is pees de s’edificiu religiosu.

iscias ca...

Is àteras crèsias de su sartu presentes in su comunali de Irbono funt sa de Santu Perdu e sa de Santu Orroco, oramai belle che sciusciadas.

iscias ca...

Santu Crsistolu est venerau comente protexidore de biagiadores automobilistas; po custu, sa festa sua est s'ocasione po beneìxiri màchinas e veturas

Sa stàtua de su santu, arrimada in sa crèsia parrochiali de Santu Giuanni Batista, a s’acabbu de austu torrat po duas dìs a sa crèsia sua cun una bella presessione acumpangiada de fideles, grupus folclorìsticus, cuaddus e fosileris.

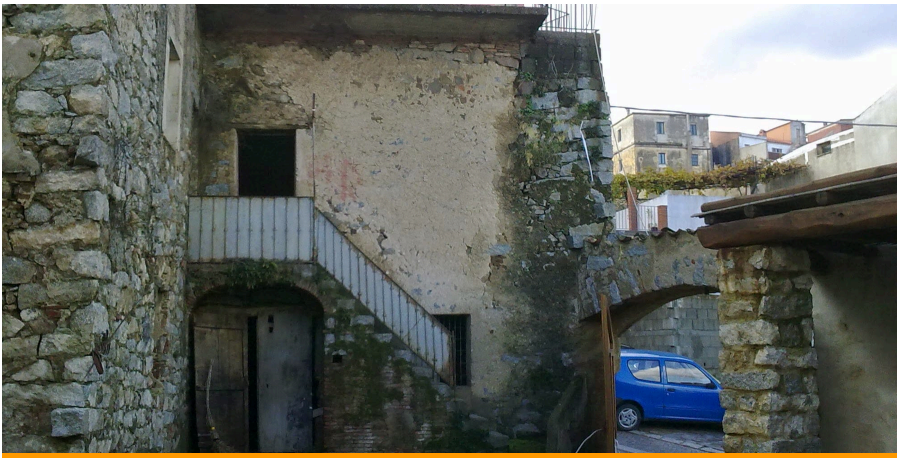

SA DOMU DE IS DUCUS

Sa Domu de is Ducus pigat su nòmene de is maeres bècios sùs, is Mereos, una famìlia de gente errica chi ddus mutiant “Is Ducus”. Sa domu, bèndia a su Comunu po ndi fai unu museu, mancari is medas acòncios tenet meda elementos architetònicus originalis. Frabbicada in su sèculu XVI, si svilupat in 5 nivellos collegaus cun scalas siat a foras, siat a intru. Sa domu est dividia in 3 stàbilis chi abrontant a una prassa con unu portali in linna faci a caminu.

Is aposentos funt assentaus segundu sa moda de is domos antigas ogliastrinas: sa coxina, is aposentos de corcai, su de irriciri e su còmudu; in prus su mangasinu, is acollocos po is pegos, s’aposentu de s’ollu, su de sa mèndula, de sa mela, de su pani e de su telàrgiu.

Ddue teniat un’aposentu po lìgiri e unu po pregai cun una stàtua de su Coro de Gesusu, cun is murus pintaus cun frores e disegnus.

In Bau Carrus, suta s’orrotunda de su caminu ci nci calat a Tortolì, s'agatat su parcu giogos de Samunadòrgiu, gasi mutiu ca unu tempus is fèminas andànt a samunari is pannus. In sa prassa funt presentes duas òperas de su scultore de Belvì Tonino Loi: una stàtua chi rafigurat un'òmini lixendo e una scultura a muru cun vasca, cun sa scena de s’arregorta de s’olia.

iscias ca...

Irbono fait parti de su sòciu Citadis de s’Ollu e ogna annu si fait sa sagra “Pane e Olio” , eventu chi cèlebrat is produtus de su logu, comente su pani e s’ollu.

MURALES DE IRBONO

In is ùrtimus annus sa bidda dd'ant allichidia cun medas muralis. Su tema est belle sèmpere su de su traballu in su sartu, de s'ollu e de su pani.

In custa immàgini su murali de s'artista jersesu Antonio Aregoni "Ilbono laboriosu", in s'àtera pàgina Michela Casula e torra Aregoni.

MURALIS DE IRBONO

SA BIDDA BÈCIA

Irbono tenet unu bellu centru stòricu chi si svilupat a ingìriu de su bixinau de Funtana ‘e Idda. Is domos stòricas cun portalis de linna e inferriadas traballadas, s’incrarant in is camineddos imperdaus acantu unu tempus passànt cuaddus e carrus de boes. Custa in sa foto manna est "Sa Bòvida", unu passàgiu tra is domos chi donat peri su nòmene a su bixinau.

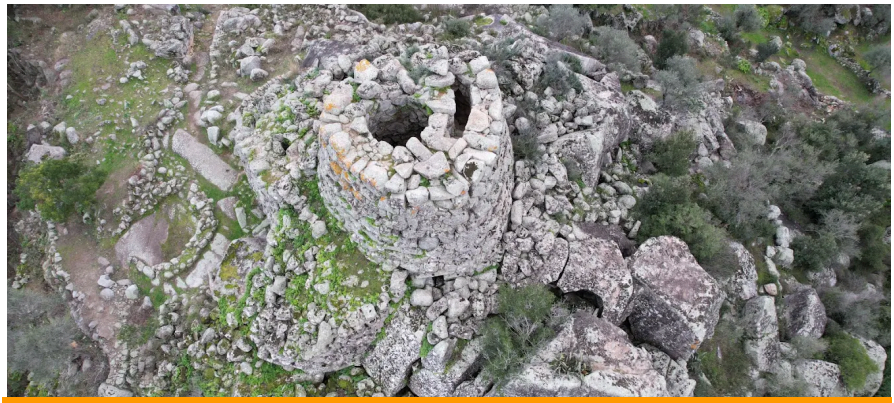

NURAXI DE SCERÌ

Scerì s'agatat a 7 km de sa bidda calandu conca a Tortolì.

Est postu in unu cuntestu ambientale caraterizau de perdas stampadas traballadas de su tempus, in mesu a matas de olia, suèrgios e orròalis. In su giassu est presente unu nuraxi a tholos de tipu cumplessu, postu in punta de unu cùcuru de granitu a belle 130 m slm. Est formau de una turri centrali inghirià de unu bastione trilobau.

Sa turri centrali est de su XV sec. a.C. A custa turri poi ant agiuntu àteras tres turris secundàrias chi inserrant is orrocas e formant su bastione de su monumentu, sfrutandu comente ambientes internos una pariga de grutas e percas naturalis.

De sa punta de su cùcuru finas a sa basi sua, si svilupat su biddissolu nuràgicu formau prus che totu de pinnetas a pranta tunda.

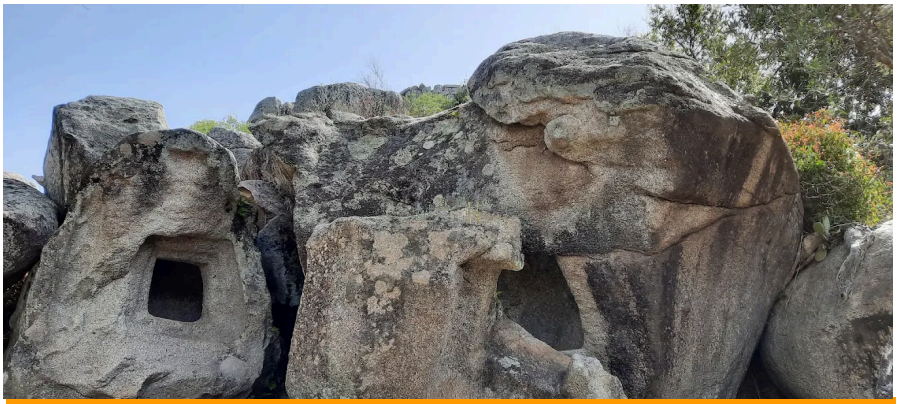

DOMUS DE JANAS DE SCERÌ

In Scerì s’agatant peri is “Domus de Janas”, chi funt parti de una necròpoli e àrea culturali prus manna.

Su primu impiantu de custas tumbas est de su Neolìticu Mèdiu (4400-4000 a.C.), cun sighentes ampliamentos tra su Neolìticu Finali (4000-3500 a.C.) e s'Eneolìticu Finali (2600-2300 a.C.), e torradas a impreai, semper comente logos de interru, finas a s'Edadi de su Brunzu Antigu (2300–1800 a.C.).

In s'uru de sa tumba is archeòlogos ant agatau repertos archeològicos chi permitint de datai sa prima fasi de impreu de sa necròpoli a su Neolìticu Mèdiu.

Prus che totu si fait riferimentu a sa conca de Dea Mama: unu piticu ìdolu de fèmina in ossu cun capeddu “a tamburello”, a su presente espostu in su Museu Archeològicu de Nùoro, chi si podet atribuiri a sa Cultura de Santu Cirìacu (4400-4000 a.C.).

REGIONE AUTONOMA DELLA SARDEGNA

PROGETU
CONNOSCE SA BIDDA TUA
PROGETU “SU SARDU DE OGNA DIE E IN OGNA LOGU 2”
TULIS 2024
L.481/99 E LR 22/2018

IS BELLESAS DE BIDDAMANNA STRISÀILI, ÀRTHANA, ELINI, IRBONO

Ufitziu Linguìsticu Subracomunale
Biddamanna, Àrthana, Elini, Irbono

Comunu de Biddamanna capufila
Comunu de Irbono
Comunu de Elini
Comunu de Àrthana

REGIONE AUTÒNOMA DE SARDIGNA- TuLis 2024 Lege 482/99 e L. R. 22/2018

PROGETU “SU SARDU OGNI DI E IN OGNI LOGU 2”

SUÌA
AL SERVIZIO DELLA CULTURA